

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

О.Г.ГОРШКОВА, В.В.МАКАРЕНКО

Україна, м. Запоріжжя, КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР

Зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві, визначають нові вимоги до освіти. Сьогодні більш актуальним є підхід, завдяки якому освіта та виховання молодого покоління повинні виступати у вигляді комплексного процесу. Забезпечити такий підхід стає можливим у рамках громадянської освіти, мета якої полягає у сприянні соціалізації особистості, формуванні її активної позиції у соціальних перетвореннях, які відбуваються в країні.

Процес становлення громадянського суспільства в Україні неможливий без оволодіння молодими громадянами знаннями про це суспільство та навичками демократичного громадянства, необхідними для його розбудови, які вони опановують спочатку в освітніх закладах - від дитячого садка до школи,- а потім - у вищих навчальних закладах. Це стосується не лише політичної активності молоді, а й усвідомлення нею власної ролі та її значення в житті суспільства, а також поведінкової діяльності відповідно до власних переконань і цінностей, які складають основу української національної ідеї, яка підпорядкована консолідації українського народу в українську політичну націю. Це потребує формування громадянської культури, що передбачає істотну трансформацію світоглядних орієнтацій і самосвідомості людей. Вона поступово стає невід'ємним компонентом в освітніх закладах щодо виховання майбутнього громадянина держави. Від призначення громадян визначається їх здатність до цілестворення. Цілестворення уявляє собою складне явище та складається:

- цілепокладання, яке базується на інформаційно-пізнавальних процесах суспільства, яке здатне давати об'єктивну оцінку стану сучасного суспільства;
- цілеспрямованості, яка виявляється у характері політичних партій, які вибирають напрямок розвитку суспільства;
- цілепрагнення, яке спирається на вольові якості громадян і народів, спонукаючи їх до політичних змін;
- доцільності, яка визначається реальними психоматичними можливостями людей досягати поставленої мети.

Виходячи з вищезазначеного, доходимо висновку: прийшов час не тільки визначати свої недоліки, не тільки говорити про них, але й пропонувати методи протидії катастрофічного падіння вітчизняної системи освіти. Отже, формування свідомого громадянина держави є об'єктивною умовою сформованості у молоді громадянської компетентності як певного особистісного утворення. У Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності, розробленій АПН України (2000), поняття «*громадянськість*» тлумачиться як духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, зумовлена її державною самоідентифікацією, усвідомленням приналежності до конкретної країни.

Виявом сформованої громадянськості особистості є її *громадянська компетентність* – здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку свідомої та відповідальної участі у демократичному суспільстві. Вона є однією з ключових компетентностей особистості, що визначені Радою Європи (2003), як орієнтир розвитку української освіти і як результат громадянської освіти. Її складовими є:

- *громадянські знання*, на основі яких формуються уявлення про форми та засоби функціонування особистості в політичному, правовому, економічному, соціальному та культурному полі демократичної держави;

- *громадянські вміння та досвід* участі в суспільно - політичному житті країни та навичок застосування цих знань;

- *громадянські чесноти* – норми, установки, цінності й якості, притаманні громадянинові демократичного суспільства.

Треба зазначити, що необхідною умовою формування компетентності є наявність особистого досвіду людини з вирішення певних проблем.

Принципами, що сприяють формуванню громадянської компетентності особистості є:

- *гуманізація та демократизація освітнього процесу*, що передбачає рівноправність, взаємоповагу, толерантність, відкритість до сприймання громадянських цінностей, ширості, доброзичливості, милосердя, співчутливості;

- *самоактивність та саморегуляція*, що сприяє формуванню у особистості таких суб'єктних характеристик, як здатність до критики та самокритики, прийняття самостійних рішень, почуття відповідальності за їх реалізацію в діях і вчинках;

- *системність*, згідно з якою процес громадянської освіти зумовлюється гармонійністю розвитку взаємопов'язаних новоутворень у структурі особистості;

- *комплексність та міждисциплінарна інтегрованість*, що передбачає встановлення в громадянській освіті тісної взаємодії та поєднання навчального та виховного процесів, зусиль найрізноманітніших інституцій – сім'ї, дошкільних закладів, школи, громадських спілок, дитячих і молодіжних самодіяльних об'єднань, релігійних організацій, причетних до виховання правової культури, почуття громадянськості, патріотизму та самовиховання;

- *наступність та безперервність*, що передбачає формування громадянської компетентності протягом всього життя, починаючи з дошкільного віку;

- *культуровідповідність*, що передбачає органічну єдність громадянського виховання з історією та культурною народом, його мовою, народними традиціями та звичаями, що забезпечують духовну єдність і спадкоємність поколінь;

- *диференціація й індивідуалізація*: вільний вибір особистістю запропонованих напрямків діяльності з урахуванням її інтересів і можливостей під час навчання, підготовки та проведення заходів; розробка індивідуальних маршрутів розвитку особистості.

Реалізація громадянської освіти в закладах освіти пропонується через застосування в освітньому процесі інституціональної моделі (Н.Воскресенська, І.Фурміна). Вона базується на чотирьох сценаріях існування громадянської освіти у рамках життя та соціуму.

Сценарій № 1. В освітньому середовищі моделюються елементи дорослого життя (наприклад: шкільне самоврядування, яке сприяє прояву самостійності учнів у виявленні ініціативи, прийняття рішення та його самореалізації в інтересах свого колективу чи організації. Воно реалізується завдяки самоаналізу, самооцінці, самокритики й самонастановам, які зроблені учнями по відношенню до своєї діяльності або колективу. Гасло самоврядування: «Від управління самим собою до управління колективом»).

Сценарій № 2. Основні елементи дитячого життя (стиль навчання, характер оцінювання, система організації та диференціації освіти, освітня політика закладу) відбуваються у відповідності з демократичними цінностями (наприклад: школа самовизначення, яка забезпечує гармонію людини з самою собою, з іншими людьми, суспільством, природою, людською діяльністю. Вона пропонує самоцінність людського життя, індивідуальність, самобутність, сенс діяльності та завжди спирається на засвоєння таких цінностей як Вітчизна, демократія, правове суспільство, сім'я, трудова діяльність, громадянська відповідальність. Це, як відмічають Ш.О.Амонашвілі, О.С.Газман, О.В.Іванов, В.О.Караковський, гуманістичний погляд на освіту).

Сценарій № 3. Уклад життя дітей, структура освітнього простору (навчальне, ігрове, художньої творчості, правове, трудовий простір і соціальної практики) вибудовують таким чином, щоб забезпечити реалізацію першого та другого сценаріїв.

Сценарій № 4. Громадянська освіта не обмежується брамами шкільного життя, а сприяє перетворенню школи в центр суспільних і культурних зв'язків, установленню партнерських взаємовідносин з закладами культури, додаткової освіти, палацами, центрами дитячої та юнацької творчості, клубами та кімнатами школярів свого району, вищими навчальними закладами, дитячими та молодіжними організаціями.

Підводячи підсумок сказаному, треба зазначити, *що громадянська освіта* – новий напрямок освітньої політики України. Це система знань *інтегративного* характеру, яка акцентує увагу на виробленні стратегії поведінки сучасної людини. Вона уявляє собою єдиний комплекс, стрижнем якого є політична, правова та моральна освіта, яка реалізується через наступні аспекти:

- пізнавальний (гносеологічний), який пов'язаний з отриманням знання;
- ціннісний (аксіологічний), обумовлений формуванням певних ціннісних орієнтацій;
- виховний (ідеологічний), який забезпечує формування особистих якостей;
- діяльнісний (праксеологічний), орієнтуючий процес навчання на отримання конкретних навичок і умінь.

Така діяльність стає можливою, якщо основою освітньої методики є активна діяльність самих учнів через застосування проектної діяльності, кейс-технології, дебатів, форумів, ділових і рольових ігор, ажурної пілки тощо. Саме це дозволяє найбільш ефективно залучати їх до реальної практичної, соціально-спрямованої діяльності, а не формалізовані соціальні відносини (до прожектерства).

Література

1. Пособие по гражданскому образованию: для педагогов и работников образования/под ред. Н.Воскресенской, И.Фрумина. - Москва. 2000. С. 21-24.
2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності// Шлях освіти. – 2000. - № 3. – С. 20-25.
3. Національна доктрина розвитку освіти//Освіта України.-2002.- № 33. С. 4-6.